

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री देवेन्द्र गोपाल श्रेष्ठ
आदेश

०७०-WO-०१७७

विषय:- परमादेश लगायत उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ ।

का.म.न.पा. वडा नं. ३५ बस्ने वर्ष ३५ को अधिवक्ता रामराज
शिवाकोटी १

निवेदक

विरुद्ध

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको कार्यालय, पुल्चोक, ललितपुर १
नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय, काठमाण्डौ ... १
अन्तरिम चुनावी मन्त्रीपरिषदका अध्यक्ष, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको
कार्यालय, सिंहदरवार ,काठमाण्डौ १
गृह मन्त्रालय सिंहदरवार, काठमाण्डौ १
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौ १
महान्याधिवक्ताको कार्यालय, रामशाहपथ, काठमाण्डौ १
प्रहरी प्रधान कार्यालय, नक्साल, काठमाण्डौ १
चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान विर अस्पताल, काठमाण्डौ १

विपक्षी

जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय, चितवन १

जिल्ला प्रहरी कार्यालय, चितवन १

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा धारा १०७(२) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकार क्षेत्र भई दायर हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको साक्षिस तथ्य एवं ठहर आदेश यसप्रकार छः-

गोरखा जिल्ला फुञ्जेल गा.वि.स. वडा नं. ७ निवासी नन्दप्रसाद अधिकारी र उनकी पत्नी गंगामाया अधिकारी (यसपछि सजिलोको लागि अधिकारी सम्पती भनिएको) का १८ वर्षीय छोरा कृष्णप्रसाद अधिकारीलाई तत्कालिन विद्रोही माओवादीले व्यक्तिगत रिसइवीमा मारेको विषयमा किटानी जाहेरी दिएको तर छोराका हत्यारालाई अनुसन्धान तथा कारवाही केही पनि नभएको आमरण अनसनमा बसेको सम्बन्धमा आम सन्चार जगतमा लगभग एक महिना देखि विभिन्न मितिमा पत्र पत्रिकाबाट प्राप्त जानकारीका आधारमा निवेदन गर्दछु।

विपक्षीहरु र विपक्षीका मतहतका निकायले कानूनले निर्दिष्ट गरेको कार्य तथा समयमा नगर्ने र गरे पनि एक निकायले अर्को निकायलाई देखाउने निर्देशन दिने वा आदेश दिने र आफ्नो कर्तव्यबाट पन्छिने कार्यबाट अहिले राज्यमा कानूनको शासन छ कि छैन भन्ने कुरामा गम्भिर प्रश्न उठेको छ । यस राज्यका बृद्ध नागरिक दम्पतीले नेपालको प्रचलित कानूनको बमोजिम आफ्नो छोरा मारिएको किटानी जाहेरी दिएका छन् । उक्त जाहेरी दिएको आज वर्षौं भई सक्दा पनि अनुसन्धान कारवाही हुन सकेको छैन । कानून बमोजिमको प्रक्रिया अगाडि बढाउ भनी अधिकारी दम्पती आमरण अनशनमा बसेको महिनौं भई सक्थ्यो । अधिकारी दम्पतीको स्वास्थ्य अवस्था अत्यन्त नाजुक भैसकेको कुरा वीर अस्पतालले भनेको छ । निज दम्पतीलाई पागल भनेर मानसिक अस्पताल पुर्याउने र फेरी होईन, पागल छैनन फिर्ता गर्ने गर्दा निजको अधिकार हनन भएको छ । आज अधिकारी दम्पतीको जिवन मरणको दोसांघमा भएको कुराले अन्तराष्ट्रिय जगतको ध्यानाकर्षण भएको पनि धेरै दिन भईसक्थ्यो । त्यसमा पनि सरकार, सरकारी निकाय र संवैधानिक निकायले कर्तव्य पन्छाउने कार्य गरेको मात्रै देखियो । जसले गर्दा राज्यका नागरिकले संविधानतः प्रत्याभुत गरेको अधिकारबाट वञ्चित भएको अवस्था छ ।

अधिकारी दम्पतिले आफ्नो छोराको हत्यारालाई कारवाही गर भनी आमरण अनसनमा बसेको मानव अधिकार आयोगले सरकारलाई निर्देशन दिए पश्चात सरकारबाट आजसम्म कुनै पनि ठोस कार्य भएको छैन । महिनौ वितिसक्दा पनि राज्य र यसका निकाय पत्राचार गर्ने र राय लिने कार्यमा व्यस्त छन् । जसले गर्दा आज अधिकारी दम्पतीको स्वास्थ्य अत्यन्त नाजुक भएको छ, भने अर्कातिर अधिकारी दम्पतिका छोरा कृष्णप्रसाद अधिकारीका हत्यारा भनी आरोप लगाइएका व्यक्तिहरु दोषी वा निर्दोषी जे पनि हुन सक्छन । उनीहरु माथि ठुलो अन्याय भएको हुन पनि सक्छ । राज्य मुक दर्शक बन्ने र नागरिकहरुको अधिकार हनन हुँदा नेपालको अन्तराष्ट्रिय जगतमा ठुलो चासो र ध्यानआकर्षण भएको छ । जुन एउटा स्वाभिमानी नेपाली नागरिकले सहज रुपमा लिन सक्दैन । अतः राज्य र यसका निकायले आफ्नो कर्तव्य यथासम्भव यथासमयमा पुरा नगर्दा यो रिट निवेदन लिई सम्मानित अदालत समक्ष म निवेदक उपस्थित भएको हुँ । विगतलाई हेर्ने हो भने राज्यले आफ्नो कर्तव्य पुरा नगर्दा नागरिकको जीवन र हक अधिकार रक्षार्थ सम्मानित अदालतको सकारात्मक भूमिका हाम्रो अगाडि चिरस्मरणीय रुपमा रहेको हुँदा आजको यो गहन परिस्थितीमा अधिकारी दम्पतिको जीवन रक्षार्थ सम्मानित अदालतको गहन भूमिकालाई सम्मान गर्दै यो निवेदनलाई निज अधिकारी दम्पतिको जीवन रक्षाको लागि विपक्षीहरुका नाममा उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ भनी सादर अनुरोध गर्दछु ।

चितवन जिल्ला न्यायाधिवक्ताले मानव अधिकार आयोगले निर्देशन दिएको हुनाले कारवाही प्रक्रिया अगाडि बढाउन मिल्छ भनी राय दिने र जिल्ला प्रहरी कार्यालय भरतपुर चितवन फेरी राय मागी रहने कार्यले आमरण अनशनको समय लम्बि राखेको र अधिकारी दम्पतिको अत्यन्त नाजुक स्वास्थ्य स्थिति भएकोले कुनै पनि नराम्रो परिणाम नआउला भन्न सकिन्न । यसरी राज्य र यसका निकायको चुस्त दुरुस्त काम नहुने साथै विपक्षीहरुको एक आपसमा प्रभावकारी समन्वय नहुँदा आज नागरिकको वाँच्न पाउने अधिकार नै कुण्ठित भएको अवस्था छ । त्यति मात्र नभै मानव अधिकार आयोग पनि निर्देशन दिएर चुप भई बस्ने र आफ्नो निर्देशन अनुसार काम भयो भएन भनेर त्यसको निरन्तर जानकारी र निरीक्षण नलिदा मानव अधिकार आयोगले अधिकारी दम्पतीको जीवन रक्षार्थ प्रभावकारी कार्य गरी रहेको छ भन्न सकिन्न । प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय र गृह मन्त्रालयले आफ्नो जिम्मेवारी भनेको निर्देशन दिने मात्रै सम्झिने र त्यसको कार्यान्वयन भयो भएन भनेर नहेर्ने हो भने नागरिकको संवैधानिक एंव कानूनी अधिकार संरक्षण भएको छ भनी भन्न पाउने अवस्था रहदैन ।

यसरी विपक्षीहरू अधिकारी दम्पतीको माग सम्बन्धमा आफ्नो ठाउँबाट जिम्मेवारी पन्छाउँदै जाने र आमरण अनसन समय बढ्दै जाँदा अधिकारी दम्पतिको जीवन रक्षा नहुदा भविष्यमा कृष्णप्रसाद अधिकारीको हत्या सम्बन्धमा छानवीन अनुसन्धान गर्नु परेमा प्रमाण पनि लोप हुने अवस्थालाई नजर अन्दाज गर्न सकिन्न । अधिकारी दम्पतिले दिएको जाहेरी अनुरूप कानूनी प्रक्रिया अगाडि बढाई सत्य तथ्य छानविन गर्दा एकातिर अधिकारी दम्पतीको अनशन अन्त्य भई जीवन रक्षा हुने र अर्कोतिर आरोपित व्यक्तिहरू पनि दोषी भए कारवाही हुने र नभए क्लिन चिट पाउने हुँदा दुवै तर्फ विन विन सिचुएसन हुने थियो । यी कुनै पनि प्रक्रिया अगाडि बढ्दैन भने सरकारले यो मुद्दा अगाडि बढ्दैन भन्न सक्नु सरकारको कानूनद्वारा निर्दिष्ट कर्तव्य हो । यदि अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडि बढ्दैन भने सरकारले यो मुद्दा अगाडि बढ्दैन भनी अधिकारी दम्पतिको आमरण अनसनलाई तत्कालै अन्त्य गर्नु पर्दछ । यो कानूनको आधारमा अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडि बढ्दैन भनी अधिकारी दम्पतिलाई जस्टिफाई गर्नु सरकारको कानूनी कर्तव्य हो । सरकार जस्तो जिम्मेवार निकायले सहानुभुति प्रकट गरेर वस्न मिल्दैन । अतः अधिकारीको जीवन रक्षाको लागि विपक्षीहरूको नाममा नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १०७(२) बमोजिम उपयुक्त आज्ञा आदेश जारी गरी पाउँ साथै निज अधिकारी दम्पतीको स्वास्थ्य स्थिति अत्यन्तै कमजोर भएकाले निज दम्पतिको विग्रदै गएको स्वास्थ्य अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै जीवन रक्षार्थ सकारात्मक हस्तक्षेप गर्दै आवश्यकता अनुसार पौष्टिक तथा सन्तुलित आहार निज दम्पतिको जीवन रक्षाको लागि स्वास्थ्य मन्त्रालय समेतका सबै विपक्षीहरूका नाममा सर्वोच्च अदालत नियमावलीको नियम ४१ बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदकको निवेदन दावी ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको मागम बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र सम्बन्धित मिसिल साथ राखी महान्याधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै राखि विपक्षी नं. १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ९ र १० समेतलाई सूचना पठाई त्यसको बोधार्थ महान्याधिवक्ताको कार्यालयमा पठाई दिनु । निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखित जवाफ लिई आफै वा आफ्नो प्रतिनिधिद्वारा उपस्थित हुनु भनी रिट निवेदनको १ प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षी नं. ८ लाई सम्बन्धित

जिल्ला अदालत मार्फत सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियम बमोजिम पेश गर्नु ।

यसमा अन्तरिम आदेश माग भए तर्फ विद्वान अधिवक्तात्रय रामराज शिवाकोटी, प्रकाश के.सी. र केशव पाण्डेको वहस समेत सुनियो । नन्दप्रसाद अधिकारी र गंगामाया अधिकारीको अनसनप्रति नेपाल सरकारको उदासीनताबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(१) को सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार हनन् भए विरुद्ध प्रस्तुत विषयलाई सार्वजनिक सरोकारको विषय भन्दै प्रस्तुत रिट निवेदन दायर भएको देखिन्छ ।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग समेतले गम्भिर चासो व्यक्त गरेको प्रस्तुत विषयमा कानूनको शासनको दुहाई दिंदै दुई नागरिकको अनशनकै कारणबाट प्राणान्त भएमा राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय रूपमा यस देशको न्याय र कानूनी व्यवस्था, कानूनको शासनको स्थिति, मानव अधिकारको संरक्षणको प्रश्न र मानव अधिकार प्रतिको यस देशको प्रतिवद्धतामा गम्भीरतम् आघात पर्ने कुरामा द्विविधा नभएबाट विषय वस्तु प्रति यी रिट निवेदक नेपाली नागरिक अधिवक्ताको सार्थक सम्बन्ध छ ।

निवेदकले निज अधिकारी दम्पतिको स्वास्थ्य स्थिति अत्यन्तै कमजोर भएकाले निज दम्पतिको विग्रदै गएको स्वास्थ्य अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै जीवन रक्षार्थ सकारात्मक हस्तक्षेप गर्दै आवश्यकता अनुसारको पौष्टिक तथा सन्तुलित आहार फोर्स फिडिङको लागि निवेदकले अन्तरिम आदेश माग गर्नु भएको रहेछ । तत्कालै उपयुक्त आदेश नहुँदा निज अधिकारी दम्पतिको स्वास्थ्य स्थितिमा गम्भीर रूपमा प्रतिकूलता सिर्जना हुने निवेदक कथन रहेको कुरा विचारणीय छ ।

आफ्नो छोराको हत्याको अभियोग लगाई अधिकारी दम्पतिले किटानी जाहेरी दिएको अवस्थामा सोको अनुसन्धान तथा कारवाही नभएकोमा बाबु नन्दप्रसाद अधिकारी तथा आमा गंगामाया अधिकारीले आमरण अनसन गरेको, हाल निजहरू वीर अस्पतालमा रहेको तथा विभिन्न मानव अधिकारवादी संघ संस्थाहरूले निजहरूको जीवन रक्षार्थ आग्रह गरेको सञ्चार माध्यममा आएका समाचारका अंशहरू पनि निवेदकले पेश गरेको देखिन्छ ।

उपरोक्त स्थितिमा अन्तरिम आदेश जारी हुनु पर्ने हो होईन र जारी गर्दा के कस्तो प्रकृतिको आदेश जारी हुनुपर्ने हो भन्ने विचारणीय प्रश्न यस अदालतमा उपस्थित भएको छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(१) को संरक्षक तथा नेपालले सन् १९९१ मा अनुमोदन गरेको आइ.सी.सी.पी.आर. (ICCPR) १९६० को धारा ६ द्वारा प्रत्याभुत प्रत्येक व्यक्तिको सम्मान पूर्व बाँच्न पाउने अधिकारको संरक्षण यस अदालतको कर्तव्य हो ।

साथै कानूनको शासनको सम्बर्द्धन पनि यस अदालतको प्रत्यक्ष सरोकारको विषय हो । यस अवस्थामा तत्कालै केही नगर्दा नन्दप्रसाद अधिकारी तथा गंगामाया अधिकारीको जीवन खतरामा रहेको भन्ने निवेदन कथनलाई विभिन्न सञ्चार माध्यममा प्रकाशित र प्रसारित समाचारद्वारा निवेदकले पुष्टि गर्नु भएको छ ।

यस स्थितिमा वीर अस्पतालको शैयामा रहेका नन्दप्रसाद अधिकारी तथा गंगामाया अधिकारीको जीवन रक्षार्थ विपक्षी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयबाट सार्थक र प्रभावकारी प्रयास नभएकोमा यस अदालतको ध्यानाकर्षण भएको छ ।

तसर्थ, निज अधिकारी दम्पतिको आफ्नो छोराको हत्या भएको भनी दायर गरेको जाहेरी दखास्तका सम्बन्धमा आजसम्म के कस्तो अनुसन्धान कारवाही भई अनुसन्धान कहाँ पुगेको छ सो अनुसन्धान के कसरी अगाडि बढेछ भन्ने विषयमा विपक्षी मध्येको प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् कार्यालयबाट अविलम्ब सार्वजनिक रूपमा विवरण पत्र जारी गर्नु, सो पश्चात निज अधिकारी दम्पतिलाई अनुसन्धानमा निजहरूको आवश्यकता र महत्व सम्झाई अनसन तोड्न आग्रह गर्नु ? यसो गर्दा पनि नमानेमा निजहरूको जीवन रक्षार्थ जबरजस्ती खाना खुवाउने (Force Feeding) लगायतका जे जे गर्नु पर्छ सो अविलम्ब गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१(१) बमोजिम यो अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।५।१८ गतेको आदेश ।

सर्वसाधारण नागरिकलाई राज्यमा उपलब्ध श्रोत साधनको उच्चतम उपभोग गर्दै स्वास्थ्योपचार सेवा उपलब्ध गराउने कार्य मन्त्रालय मातहतका विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाबाट हुदै आएको तथ्य स्पष्टै छ । नागरिकको मर्यादापूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारमा स्वास्थ्य उपचार पाउने हकले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने हुँदा सो कुराको सुनिश्चितताको लागि मन्त्रालयबाट अनेकौं नीतिगत र व्यवस्थापकीय प्रवन्ध हुँदै आएको पनि छ । जहाँसम्म रिट निवेदनको मागदावीको सन्दर्भमा हेर्दा गोरखा फुजेलका नन्दप्रसाद अधिकारी र निजको पत्नी चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, वीर अस्पतालमा भर्ना भए पश्चात निजहरूको स्वास्थ्य उपचारको लागि चिकित्सक लगायतका जनशक्तिको उपलब्धता र उपचारसँग सम्बन्धित सेवा र सुविधा उपलब्ध हुदै आएको छ । निजहरूको जीवन रक्षाको सन्दर्भमा अस्पतालबाट उपलब्ध गराउनु पर्ने स्वास्थ्य उपचारको सन्दर्भमा कुनै पनि कसर बाँकी नराखिएको र मन्त्रालयका जिम्मेवार पदाधिकारीबाट समेत निजहरूको स्वास्थ्य अवस्था र उपलब्ध गराईएको उपचार सेवाका बारेमा अस्पतालका निर्देशक लगायत उपचारमा संलग्न चिकित्सकहरूबाट जानकारी लिने तथा आवश्यक निर्देशन दिने कार्य समेत हुदै आएकोले रिट निवेदन प्रथम दृष्टिमा नै

खारेजभागी छ खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

सम्मानित अदालतबाट मिति २०७०।०५।१८ गतेका दिन जारी भएको अन्तरिम आदेश अनुसार नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालयले अधिकारी दम्पतिले उठाएको विषयमा सार्वजनिक विवरण पत्र जारी गरे पछि निज दम्पतिले मिति २०७०।५।२३ मा आफ्नो अनसन फिर्ता लिईसकेको अवस्था हुँदा रिट निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुनु पर्ने अवस्था छैन । तसर्थ रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको लिखित जवाफ ।

गोरखा जिल्ला फुजेल गा.वि.स. वडा नं. ७ बस्ने बर्ष १९ को कृष्णप्रसाद अधिकारी आफ्नो आफन्तलाई भेट्न चितवन आएको अवस्थामा मिति २०६१।२।२४ गते दिउँसोको समयमा अपहरण गरी सोही दिन वेलुकी जिल्ला चितवन रत्ननगर न.पा. वडा नं. ८ बकुलहरचोकमा ल्याई गोली हानी हत्या गरेको घटनाका सम्बन्धमा सत्यतथ्य पत्ता लगाई मुद्दाको अनुसन्धान कारवाही अघि बढाउन चितवन प्रहरी कार्यालयलाई लेखी पठाउने भनी मानव अधिकार आयोगबाट मिति २०६५।१२।२३ गते भएको निर्णय र सोको सिफारिस कार्यान्वयन गर्न भनी उक्त आयोगबाट प्रहरी प्रधान कार्यालय हुँदै यस कार्यालयमा लेखि आएको हुँदा उक्त मुद्दाको अनुसन्धान कार्य अगाडि बढाउने सम्बन्धमा जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय चितवन तथा प्रहरी प्रधान कार्यालय प्रहरी महानिरीक्षकको सचिवालय कानून शाखा समेत सँग कानूनी राय माग गर्दा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको पत्र बमोजिम अनुसन्धान गर्न भनी कानूनी राय प्राप्त भएको, सो घटनाका सम्बन्धमा सत्यतथ्य पत्ता लगाउन भनि यस कार्यालयका प्र.ना.उ. को कमाण्डमा टोली खटाई सो टोलीले घटनाका सम्बन्धमा मृतकका बाबु नन्दप्रसाद अधिकारी कागज गर्दा नुरप्रसाद अधिकारीको जाहेरीमा उल्लेखित व्यक्तिहरुले नै छोरा कृष्णप्रसाद अधिकारीको हत्या गरेको भनी खुलाई लेखाई दिए समेतबाट नुरप्रसाद अधिकारीको जाहेरीमा उल्लेखित छविलाल पौडेल समेत व्यक्तिहरु पक्राउ गरी मुद्दाको अनुसन्धान गर्नु पर्ने देखिएको भनी निज प्र.ना.उ. संजयवहादुर रावत समेतले प्रतिवेदन पेश गरे पश्चात मुद्दाको अनुसन्धान गर्न प्र.नि. जीवलाल चुदालीलाई अनुसन्धान अधिकृत तोकी अनुसन्धान कार्य अगाडी बढाईएको, अनुसन्धान कै सिलसिलामा सो घटनाको वारदातमा संलग्न रहेका भनिएका नुरप्रसाद अधिकारीको जाहेरी तथा प्र.ना.उ. तको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका प्रतिवादीहरुलाई पक्राउ गर्न खोजतलास गर्ने क्रममा निजहरु मध्ये काली प्रसाद अधिकारीको छोरा रामप्रसाद अधिकारीलाई मिति २०७०।५।२१ गते काठमाण्डौ

बागवजारबाट पक्राउ गरी सोही दिनबाट कानून बमोजिम प्रहरी हिरासतमा राखी अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडि बढाई अन्य प्रतिवादीहरुको खोजतलास गर्ने लगायतको अनुसन्धान कार्य भई रहेको अवस्था छ । सो घटनाका सम्बन्धमा सत्यतथ्य बुझ्ने, घटनामा संलग्न व्यक्तिहरुको खोजतलास गर्ने लगायतको अनुसन्धान कार्य भई रहँदा प्रतिवादीहरु मध्ये रामप्रसाद अधिकारी पक्राउ समेत परी सकेको अवस्था छ । यसरी सो मुद्दाको अनुसन्धान कार्य भई रहेको अवस्थामा यस कार्यालयको नाउँमा परमादेश लगायत उपयुक्त आदेश जारी हुनु नपर्ने हुँदा उक्त रिट निवेदन खारेज गरी पाउन सम्मानित अदालत समक्ष सादर अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनको लिखित जवाफ ।

यस कार्यालयको मातहतमा रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनको अनुसन्धान गरी मुद्दा दायर गरी सकेको र स्वयम् अनसनमा बसेका अधिकारी दम्पतिले अनसन तोडिसकेको अवस्थामा विपक्षीको रिट निवेदन निरर्थक भै सकेको स्पष्ट छ । अतः विपक्षीको रिट निवेदन खारेज गरी फुर्सत दिलाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रहरी प्रधान कार्यालयको लिखित जवाफ ।

नन्दप्रसाद अधिकारीको छोरा कृष्णप्रसाद अधिकारीको मिति २०६१।२।२४ मा गोली हानी हत्या गरिएको घटनाको सन्दर्भमा उक्त घटनाको सत्यतथ्य पत्ता लगाई मुद्दाको अनुसन्धान कारवाही अघि बढाउन जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनलाई लेखी पठाउने भनी मानव अधिकार आयोगबाट भएको निर्णय र सोको सिफारिस कार्यान्वयन गर्न उक्त आयोगबाट मिति २०७०।४।२८ मा प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषदको कार्यालय, गृह मन्त्रालय, प्रहरी प्रधान कार्यालय हुँदै जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनमा लेखि आएको उक्त मुद्दामा पुनः अनुसन्धान कार्य अगाडी बढाउने सम्बन्धमा कानुनी राय पाउँ भनी जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनबाट यस कार्यालयमा पत्राचार भई यस कार्यालयको च.नं. ९६ मिति २०७०।४।३० तथा च.नं. १०३, मिति २०७०।४।३२ को पत्रद्वारा मानव अधिकार आयोगको पत्र बमोजिम अनुसन्धान गर्न स्पष्ट रूपमा राय दिईएको छ । उक्त मुद्दाको अनुसन्धान गर्न प्र.नि. जिवलाल चुदालीलाई अनुसन्धान अधिकृत तोकिएको छ । उक्त हत्याको वारदातमा संलग्न प्रतिवादी रामप्रसाद अधिकारी पक्राउ परी आई निजलाई हिरासतमा राख्न अदालतबाट अनुमति लिई हिरासतमा राखि अनुसन्धान भैरहेको छ । यस कार्यालयबाट संविधान एवं तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम गर्नु पर्ने कार्य भएको छ । अनसन बसेका नन्दप्रसाद अधिकारी र गंगामाया अधिकारीको बाँच्न पाउने अधिकारलाई कुण्ठित हुने गरी यस कार्यालयबाट कुनै काम कारवाही भएको छैन । तसर्थ यस कार्यालयबाट निजहरुको मानव अधिकारको उल्लंघन गर्ने कुनै कार्य भए गरेको अवस्था नहुँदा रिट निवेदनको निवेदन

जिकिर बमोजिम यस कार्यालयको नाममा परमादेश सहितको आदेश जारी हुनु नपर्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय चितवनको लिखित जवाफ ।

मिति २०७०।५।२३ गते विहान १ बजे गोरखाका नन्दप्रसाद अधिकारी र गंगामाया अधिकारीको अनसन तोडेको र निजहरुको स्वास्थ्य स्थिति सुधिएको मिति २०७०।०६।०१ गते ई.एन.टि. वार्डमा सारेको र हाल निजहरुको स्वास्थ्य स्थिति राम्रो भएको । प्रस्तुत सम्बन्धमा अन्य प्रत्यर्थीबाट पेश गरिने लिखित जवाफबाट समेत यथार्थ काम कारवाहीको व्यहोरा सम्मानित अदालत समक्ष प्रस्तुत हुने नै छ भन्ने समेत व्यहोराको चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, वीर अस्पतालका उपकुलपति प्रा.डा.दामोदरप्रसाद पोखरेलको लिखित जवाफ ।

मेरो छोरा वर्ष १९ को कृष्णप्रसाद अधिकारीलाई मिति २०६१।२।२४ मा नम्वर नखुलेको मोटरसाईकलमा आएका तीन वटा गोली हानी मारेकोले अन्यायीहरुको खोजतलास गरी कानून बमोजिम कारवाही गरी पाउँ भनी दिएको दर्खास्तका सम्बन्धमा मिति २०६१।२।२५ मा घटनास्थल मुचुल्का र लाशजाँच मुचुल्का तयार भएको, श्री महेन्द्र आदर्श चिकित्सालय, चितवनलाई शव परीक्षणको लागि मिति २०६१।२।२५ गते पत्र लेखिएको र मृत्युको कारणमा Bullet Injury in head (Penetration back to front) टाउकोमा गोली लागि पछाडिबाट निधार माथि कपाल लाईनमा निस्केको भन्ने व्यहोराको मिति २०६१।२।२५ गतेको पोष्टमार्टम प्रतिवेदन प्राप्त भएको, मृतकका पिता नन्दप्रसाद अधिकारीलाई लाश सद्गत गर्न मिति २०६१।२।२५ पूर्जी दिईएको, नन्दप्रसाद अधिकारीको जाहेरीले वादी श्री ५ को सरकार भएको कर्तव्य ज्यान मुद्दामा पर्न आएको जाहेरी दरखास्त १० नं. डायरीमा कर्तव्य ज्यान मुद्दा शिर्षकमा दर्ता गरिएको भन्ने जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनले जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय चितवनलाई मिति २०६१।२।२६ गते पत्र लेखेको, हत्याको अनुसन्धान तहकिकात तथा अभियुक्त पक्राउ गर्न प्रहरीले प्रहरी निरीक्षक रविकुमार पौडेललाई मिति २०६१।२।२६ गते अनुसन्धान अधिकृत तोकी अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडी बढाएको, मेरा भाई कृष्णप्रसाद अधिकारीलाई मिति २०६१।२।२४ गते चितवन जिल्ला रत्ननगर नगरपालिका वडा नं. १ बकुलहर चोकमा मैले सेनाको जागिर खाएको र मेरो भाईले सुराकी काम गरको भनी माओवादी कार्यकर्ता ११ जनाको नाम खुलाई निजहरुले मेरो भाईलाई गोली हानी हत्या गरेकोले निज अन्यायीहरुलाई पक्राउ गरी सबैलाई कानून बमोजिम (आतंककारी तथा विध्वंसात्मक अपराध) ऐन अनुरूप कारवाही एवं सजाय गरी पाउँ भनी ऐ. ७ चमती बस्ने वर्ष २३ को नुरप्रसाद अधिकारीले मिति २०६८।८।२६

गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनमा जाहेरी दरखास्त दिएको, ने.क.पा. माओवादीका नेता तथा कार्यकर्ता उपर आतंककारी तथा विध्वंसात्मक कार्य (नियन्त्रण तथा सजाय) ऐन तथा अध्यादेश अन्तर्गतको कसूरमा अनुसन्धानका क्रममा रहेका सम्पूर्ण मुद्दाहरू फिर्ता लिने र सोही ऐन तथा अध्यादेश अन्तर्गतको कसूरमा अनुसन्धानका क्रममा रहेका सम्पूर्ण मुद्दाहरू नचलाउने सम्बन्धी नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषदले मिति २०६९।२।२९ मा निर्णय गरेको र सोही बमोजिमको निर्णयको आधारमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट मिति २०६९।३।७ मा मुद्दा नचलाउने गरी निर्णय भएको हो ।

उल्लेखित घटनाको सम्बन्धमा कानून बमोजिम अनुसन्धान गर्नु भनी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट लिखित निर्देशन समेत प्राप्त भई, आयोगको सिफारिस तथा मिति २०७०।४।२८ को लिखित निर्देशन अनुसार कानून बमोजिम आवश्यक कारवाही गर्न प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयबाट मिति २०७०।४।२८ गते नै यस मन्त्रालयलाई लेखी पठाईएकोमा, मिति २०७०।४।२८ मा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको सिफारिस एवं निर्देशन अनुसार गर्न प्रहरी प्रधान कार्यालयका प्रहरी नायब उपरीक्षक संजयवहादुर राउतको नेतृत्वमा टोली गठन भएको, घटनाका सम्बन्धमा घटनास्थल वरपरका मानिसहरूसँग वुझी घटना देखे, सुनी थाँहा पाउने समेतका चौध जना मानिसहरूसँग कागज गराएको, मृतकको स्थायी घर ठेगाना स्थानिय गोरखामा स्थानियका मानिसहरूसँग सत्य तथ्य वुझ्न खटी गएको प्रहरी टोलीले आवश्यक व्यक्तिहरूसँग वुझ्ने कार्य गरेको, प्रहरीले महानगरीय प्रहरी परिसर काठमाण्डौसँग समन्वय गरी वीर अस्पतालमा उपचारार्थ भर्ना भएका मृतकका पिता नन्दप्रसाद अधिकारी र माता गंगामाया अधिकारिसँग घटनाका सम्बन्धमा थप विवरण लिई कागज गराएको, घटनाको सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्नको लागि मिति २०७०।५।१६ मा अनुसन्धान अधिकृत तोकिएको, अनुसन्धानमा वुझ्नु पर्ने देखिएका मानिसहरूलाई वुझ्न अन्तर्गतका जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरू र इलाका प्रहरी कार्यालय टाँडी चितवनलाई पत्राचार गरी प्रहरीलाई खटाईएको ,बुझ्नु पर्ने देखिएका व्यक्तिहरू अन्यत्र क्षेत्र तथा जिल्लाहरूमा गई लुकिछिपी बसेको हुनसक्ने भएकोले खोजतलास गरी उपस्थित गराउनको लागि महानगरीय प्रहरी परिसर, काठमाण्डौ, भक्तपुर, ललितपुर र जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरूलाई पत्राचार गरिएको तथा घटनाको सम्बन्धमा सबूत प्रमाण संकलन गरी प्रभावकारी रूपमा अनुसन्धान अगाडि वढाउन जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनका अतिरिक्त केन्द्रिय अनुसन्धान व्युरोलाई समेत सक्रिय पारिएको र अनुसन्धानको प्रक्रियालाई प्रचलित कानून बमोजिम थप क्रियाशिल र प्रभावकारी बनाउँदै घटनाको सम्बन्धमा अनुसन्धान गरी

यस कार्यालयको निर्देशन अनुसार प्रहरी प्रधान कार्यालयको सक्रियतामा जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनबाट उक्त मुद्दाका आरोपी मध्येका रामप्रसाद अधिकारीलाई मिति २०७०।५।२१ मा पक्राउ गरी चितवन जिल्ला अदालतबाट अनुसन्धानको लागि हिरासतमा राखे अनुमति लिई हाल अनुसन्धानको शिलशिलामा थुनामा रहेको छ । साथै अन्य आरोपित व्यक्तिहरुलाई समेत पक्राउका लागि खोजतालास जारी रहेको छ । अभियुक्त पक्राउ गरे पश्चात हाल अधिकारी दम्पतिले आफ्नो आमरण अनसन तोडी नियमित जीवनयापन गरी राखेको हुँदा यी रिट निवेदकले उल्लेख गरे अनुसार कुनै कारवाही गरी रहनु नपर्ने भई रिटमा उठाईएका प्रश्नहरु नै औचित्यहिन भई सकेको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको गृह मन्त्रालयको तर्फबाट गृह सचिवबाट प्राप्त भएको लिखित जवाफ ।

अदालतको आदेश

नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक मुद्दा पेशी सूचीमा चढी प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यर्थीको तर्फबाट उपस्थिति हुनुभएका विद्वान उपन्याधिवक्ता श्री बालकृष्ण वाग्ले जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनबाट उल्लेखित मुद्दाका आरोपी मध्येका रामप्रसाद अधिकारीलाई मिति २०७०।५।२१ मा पक्राउ गरी न जिल्ला अदालतबाट अनुसन्धानको लागि हिरासतमा राखे अनुमति लिई हाल अनुसन्धानको शिलशिलामा थुनामा राखिएको छ । साथै अन्य आरोपित व्यक्तिहरुलाई समेत पक्राउका लागि खोजतालास जारी रहेको अवस्था छ । अभियुक्त पक्राउ गरे पश्चात हाल अधिकारी दम्पतिले आफ्नो भोकहडताल आमरण अनसन तोडी नियमित जीवनयापन गरी राखेको हुँदा रिट निवेदकले उल्लेख गरे अनुसार कुनै कारवाही गरी रहनु नपर्ने भई रिटमा उठाईएका प्रश्नहरु नै औचित्यहिन भई सकेको हुँदा रिट निवेदन खारेज खारेज होस् भनी गर्नु भएको वहस समेत सुनीयो ।

प्रस्तुत निवेदनमा मिसिल संलग्न सम्पूर्ण कागजातहरुको अध्ययन एवं विद्वान उपन्याधिवक्ता समेतको वहस सुनी विचार गर्दा निवेदकको माग दावी बमोजिम आदेश जारी गर्नु पर्ने हो वा होईन निर्णय दिनुपर्ने देखीन आयो ।

अब निर्णयतर्फ विचारगर्दा गोरखा जिल्ला फुञ्जेल गा.वि.स. वडा नं. ७ निवासी नन्दप्रसाद अधिकारी र उनकी पत्नी गंगामाया अधिकारीका १८ बर्षीय छोरा कृष्णप्रसाद अधिकारीलाई तत्कालिन विद्रोही माओवादीले व्यक्तिगत रिसइवीमा मारेको विषयमा किटानी

जाहेरी दिएको तर छोराका हत्यारालाई अनुसन्धान तथा कारवाही केही पनि नभएकोले आमरण अनसनमा बसेको सम्बन्धमा आम सन्चार जगतमा लगभग एक महिना देखि विभिन्न मितिमा पत्र पत्रिकाबाट प्राप्त जानकारीका आधारमा नन्दप्रसाद अधिकारी र गंगामाया अधिकारीको अनसनप्रति नेपाल सरकारको उदासीनताबाट नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(१) को सम्मानपूर्वक बाचन पाउने अधिकार हनन् भए विरुद्ध प्रस्तुत विषयलाई सार्वजनिक सरोकारको विषय भन्दै प्रस्तुत रिट निवेदन दायर भएको देखिन्छ । यदि अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडि बढ्दैन भने सरकारले यो मुद्दा अगाडि बढ्दैन भनी अधिकारी दम्पतिको आमरण अनसनलाई तत्कालै अन्त्य गर्नु पर्दछ । यो कानूनको आधारमा अनुसन्धान प्रक्रिया अगाडि बढ्दैन भनी अधिकारी दम्पतिलाई जस्टिफाई गर्नु सरकारको कानूनी कर्तव्य हो । सरकार जस्तो जिम्मेवार निकायले सहानुभुति प्रकट गरेर बस्न नमिल्ने हुँदा अधिकारी दम्पतिको जीवन रक्षाको लागि विपक्षीहरूको नाममा नेपालको अन्तरिम संविधानको धारा १०७(२) बमोजिम उपयुक्त आज्ञा आदेश जारी गरी पाउँ साथै निज अधिकारी दम्पतीको स्वास्थ्य स्थिति अत्यन्तै कमजोर भएकाले निज दम्पतिको विग्रदै गएको स्वास्थ्य अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै जीवन रक्षार्थ सकारात्मक हस्तक्षेप गर्दै आवश्यकता अनुसार पौष्टिक तथा सन्तुलित आहार निज दम्पतिको जीवन रक्षाको लागि स्वास्थ्य मन्त्रालय समेतका सबै विपक्षीहरूका नाममा अन्तरिम आदेशसमेत जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदकको निवेदन दावी रहेको छ ।

सम्मानित अदालतबाट मिति २०७०।०५।१८ गतेका दिन जारी भएको अन्तरिम आदेश अनुसार नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालयले अधिकारी दम्पतिले उठाएको विषयमा सार्वजनिक विवरण पत्र जारी गरे पछि निज दम्पतिले मिति २०७०।५।२३ मा आफ्नो अनसन फिर्ता लिईसकेको अवस्था छ भन्ने महान्यायधिवक्ताको कार्यालयको लिखित जवाफ रहेको, घटनाका सम्बन्धमा सत्यतथ्य बुझ्ने, घटनामा संलग्न व्यक्तिहरूको खोजतलास गर्ने लगायतको अनुसन्धान कार्य भई रहँदा प्रतिवादीहरू मध्ये रामप्रसाद अधिकारी पक्राउ समेत परी सकेको अवस्था छ । सो घटनामा हत्या भएका कृष्णप्रसाद अधिकारीको हत्यारालाई कारवाही होस भनी अनसन बसेका निज मृतकको बाबु नन्दप्रसाद अधिकारी र आमा गंगामाया अधिकारीको बाचन पाउने अधिकारलाई कुण्ठीत हुने गरी यस कार्यालयबाट कुनै किसिमको कार्य भए गरिएको छैन भन्ने जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनको लिखित जवाफ, नन्दप्रसाद अधिकारीको छोरा कृष्णप्रसाद अधिकारीको गोली हानी हत्या गरिएको घटनाको सन्दर्भमा घटनाको सत्यतथ्य पत्ता लगाई मुद्दाको अनुसन्धान

कारवाही अघि बढाउन मानव अधिकार आयोगबाट भएको निर्णय र सोको सिफारिस कार्यान्वयन गर्न जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनमा लेखि आएको उक्त मुद्दामा पुनः अनुसन्धान कार्य अगाडि बढाउने सम्बन्धमा कानुनी राय पाउँ भनी जिल्ला प्रहरी कार्यालय चितवनबाट यस कार्यालयमा पत्राचार भई यस कार्यालयको च.नं. ९६ मिति २०७०।४।३० तथा च.नं. १०३, मिति २०७०।४।३२ को पत्रद्वारा मानव अधिकार आयोगको पत्र बमोजिम अनुसन्धान गर्न स्पष्ट रूपमा राय दिईएको छ । उक्त हत्याको वारदातमा संलग्न प्रतिवादी रामप्रसाद अधिकारीलाई पक्राउ गरी अनुसन्धान भैरहेको छ भन्ने जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय चितवनको लिखित जवाफ, उक्त मुद्दाका आरोपी मध्येका रामप्रसाद अधिकारीलाई मिति २०७०।५।२१ मा पक्राउ गरी हाल अनुसन्धानको शिलशिलामा थुनामा रहेको छ । साथै अन्य आरोपित व्यक्तिहरूलाई समेत पक्राउका लागि खोजतालास जारी रहेको छ । अभियुक्त पक्राउ गरे पश्चात हाल अधिकारी दम्पतिले आफ्नो भोगहडताल आमरण अनसन तोडी नियमित जीवनयापन गरी राखेको हुँदा यी रिट निवेदकले उल्लेख गरे अनुसार कुनै कारवाही गरी रहनु नपर्ने भई रिटमा उठाईएका प्रश्नहरू नै औचित्यहिन भई सकेको भन्ने समेत व्यहोराको गृह मन्त्रालयको लिखित जवाफ एवं गोरखा फुजेलका नन्दप्रसाद अधिकारी र निजको पत्नी चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, वीर अस्पतालमा भर्ना भए पश्चात निजहरूको स्वास्थ्य उपचारको लागि चिकित्सक लगायतका जनशक्तिको उपलब्धता र उपचारसँग सम्बन्धित सेवा र सुविधा उपलब्ध हुदै आएको छ । निजहरूको जीवन रक्षाको सन्दर्भमा अस्पतालबाट उपलब्ध गराउनु पर्ने स्वास्थ्य उपचारको सन्दर्भमा कुनै पनि कसर बाँकी नराखीएको भन्ने समेत व्यहोराको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको लिखित जवाफ रहेको छ ।

यस अदालतबाट मिति २०७०।०५।१८ मा जारी भएको अन्तरिम आदेश अनुसार नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालयले अधिकारी दम्पतिले उठाएको विषयमा सार्वजनिक विवरण पत्र जारी गरेको र निज दम्पतिले मिति २०७०।५।२३ मा आफ्नो अनसन फिर्ता लिईसकेको अवस्था भएको एवं सो घटनाका सम्बन्धमा सत्यतथ्य बुझ्ने, घटनामा संलग्न व्यक्तिहरूको खोजतालास गर्ने लगायतको अनुसन्धान कार्य भई प्रतिवादीहरू मध्ये रामप्रसाद अधिकारी पक्राउ समेत परी सकेको अवस्था देखिन्छ । यसमा निवेदकले माग गरेको विषयहरूको सम्बोधन भईसकेको भनी प्रत्यर्थीहरूको लिखित जवाफ एवं प्रत्यर्थी नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान उपन्याधिवक्ताले वहसको क्रममा समेत जिकिर लिएको हुँदा निवेदनको औचित्य समाप्त भई सकेको देखिएकोले तत्काल निवेदकको

माग बमोजिमको आदेश जारी गर्नु पर्ने देखिन नआएकोले प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । प्रस्तुत मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी अभिलेख शाखा वुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत (उप-सचिव) :- गेहेन्द्रराज पन्त
कम्प्युटर अपरेटर : खगेन्द्रकुमार खत्री

इति सम्बत् २०७१ साल फागुण ६ गते रोज ४ शुभम् ।